

A VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI MEGÁLLAPODÁS A FELEK RENDELKEZÉSI JOGÁNAK TÜKRÉBEN

Különös tekintettel a megállapodásban nem részes felekre

BENCSIK Imola
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

1. Bevezető gondolatok

Kengyel Miklós meghatározása alapján, a választottbíráskodás „a felek vitájának a felek egyező akaratával létrehozott szervezetben és a felek által megállapított szabályok szerinti eldöntése.”¹ Azaz a választottbírószági eljárás általánosan a felek autonómiájából fakadó felhatalmazáson alapul.²

A választottbírószági eljárás alaptétele, hogy a felek felhatalmazzák az általuk választott választottbíró vagy választottbírói tanácsot, hogy pártatlan döntőbíróként döntsön a közöttük felmerült jogvitában. A felek autonómiájukból fakadóan azonban a választottbíró(k) személyén túl³ meghatározhatják az eljárás egyes szabályait is.

A dolgozat célja a felek rendelkezési jogának a választottbírószági megállapodások vonatkozásában való elemzése, különös figyelmet szentelve a nem kifejezett konszenzuson alapuló megállapodásokra. Ezekben az esetekben a választottbírószági megállapodások egyoldalú jognyilatkozatokkal jönnek létre, vagy olyan felek között

¹ KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris, 2013. 1193.

² HERCZEGH Mihály a következőképpen fogalmaz: „[a] választott bíróságok azon jogosultsága, hogy bizonyos peres ügyben eljárjanak és ítélhessenek, az érdekelt felek kölcsönös akaratkijelentésén, illetőleg szerződésén alapul. De ilyen szerződésre csak azok léphetnek, kik önjogúak, és sem apai, sem gyámi, sem gondnoki hatalom alatt nem állnak. Ld. HERCZEGH Mihály: *A magyar polgári törvénykezési rendtartás*. Budapest, Franklin-társulat – Magyar irodalmi intézet és könyvnyomda, 1896. 801. FABINYI Tihamér meghatározása alapján pedig: „[a] választott bíróság szerződés a felek megállapodása aziránt, hogy egy vagy több választott bíró döntse el a már fennforgó, vagy valamely meghatározott jogviszonyban a jövőben keletkező olyan magánjogi vitás ügyüket, amelynek tárgyában a felek szabadon rendelkezhetnek.” Vö. FABINYI Tihamér: *A választott bíráskodás*. A váci kir. országos fegyintézet könyvnyomdája, 1920. 37.

³ A felek természetesen intézményes választottbírószág eljárást is kiköthetnek, ez esetben nem feltétlenül választják előre ki az eljáró bírókat.

tekintendők fennállónak, akik a választottbírói megállapodás megkötésében nem szerepeltek szerződő félként. Az ún. *non-signatories* kérdést a *US Second Circuit* által a *Thomson CSF S.A. v. American Arbitration Association* ügyben hozott ítélet mentén vizsgáljuk, külön kitérve az ítéletben meghatározott öt olyan esetre, amelyek fennállása esetén a nem szerződő felekre is kötelezést tartalmaz a választottbírói megállapodás. A dolgozat utolsó részében – e körbe tartozóként – felvillantjuk a választottbírói megállapodás engedményezésének, valamint a jogutódlásának kérdését is.

2. A választottbírói megállapodások típusai

A választottbírói megállapodás két fő csoportra osztható: a *compromissum*-ra (*submission agreement*) és a *clausula compromissoria*-ra (*arbitration clause*).⁴

A két választottbírói megállapodás között a különbséget az jelenti, hogy a *compromissum*, (azaz *submission agreement*) megkötésére jellemzően akkor kerül sor, amikor a felek között a jogvita már kialakult, így a *compromissum*ot éppen e jogvita eldöntése érdekében kötik meg. Altípusának tekinthető a *sumbissio declarata*, amely – a fentivel egyezően – a már megkötött szerződésből eredő konkrét jogvita eldöntése érdekében való választottbírói megállapodást takarja, valamint a *sumbissio tacita*,⁵ amely esetén a felek között nem jött létre választottbírói megállapodás, azonban a felperes a jogvita rendezésére egy intézményes választottbírói eljáráshoz terjeszt keresetet, melyre az alperes érdemben válaszol.⁶

A fentiekben elemzett *compromissum*mal szemben, a *clausula compromissoria*-t a felek még a jogvita felmerülését megelőzően kötik meg egymással, arra az esetre, ha a szerződéses kapcsolatunkban később vitás helyzet állna fenn.⁷

Boóc Ádám a *compromissum* tekintetében kiemeli: annak ellenére, hogy a *választottbírói záradék* kifejezés a választottbírói megállapodás mindkét típusra alkalmazható, nem elhanyagolható a *compromissum* jelentősége sem, ugyanis „[...] megfelelő módon fejezi ki az eljárás azon sajátosságát, mely szerint az eljárás a felek szabad alávetésén alapul: azaz az egymással jogvitában álló felek a jogvita keletkezését

⁴ Boóc Ádám: A nemzetközi választottbírói klauzulák az új IBA irányelvek tükrében. In: FUGLINSZKY Ádám – KLÁRA Annamária (szerk.): *Európai jogi kultúra. Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában.* (A Magánjogot Oktatók Egyesülete és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara által 2011. június 17–18. napjára szervezett tudományos konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012. 457.

⁵ Ezen altípusra tekintettel a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény (a továbbiakban: Vbt.) 8. § (4) bekezdésében úgy fogalmaz: a választottbírói szerződést írásban megkötöttnek kell tekinteni akkor is, ha a választottbírói eljáráshoz utalásra irányuló nyilatkozatában vagy kereseti kérelme előadásában a fél állítja a választottbírói szerződés létét, és a másik fél azt nem vitatja.

⁶ FARAGÓ László: *Nemzetközi választottbíráskodás.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyv Kiadó, 1966. 60.

⁷ KECSKÉS László: A választottbíráskodás jogi szabályozása Magyarországon. In: KECSKÉS László – TILK Péter (szerk.): *A választottbíráskodás és más alternatív vitarendezési eljárások szabályozásának alapjai.* Pécs, PTE ÁJK, 2018. 60.

követően is dönthetnek úgy, hogy választottbíróági eljárás lefolytatásával kívánják jogvitájukat rendezni.”⁸

3. A választottbíróági kikötés mint meglepetés-klauzula

A választottbíróági megállapodások fenti megkötési módozatain túl érdemes kitérni az általános szerződési feltételekben vagy fogyasztói szerződésekben (vagyis másnéven: tömegszerződésekben) jelentkező, egyedileg meg nem tárgyalta választottbíróági kikötésekre is. Ezek ún. *meglepetés-klauzulának* minősülnek, így akkor válnak a szerződés részévé, ha alkalmazójuk lehetővé teszi, hogy a másik fél annak tartalmát megismerje, és ha azt a másik fél kifejezetten elfogadja.⁹

Az általános szerződési feltételekben rögzített választottbíróági kikötések a fenti eseten túlmenően akkor válnak érdekessé, ha a szerződő felek mindegyike (vagy közülük legalább ketten) saját ÁSZF alkalmazása mellett szerződnek, és ezek egymástól eltérő kikötéseket tartalmaznak. Ebben az esetben az választottbíróági kikötés nem válik a szerződés részévé, „[...] s csak akkor állapítható meg egy adott választottbíróóság hatásköre, ha a felek ebben a kérdésben – további levelezésük során, vagy közvetlenül az eljárás kezdetén – megegyeztek és azonos platformra hozták a választottbíróági megállapodást [...]”¹⁰

A fogyasztói szerződésekben alkalmazott választottbíróági kikötések vizsgálata körében közismertté vált az ÍH 2012.67. számú döntés. Az ügyben a felperes az alperessel kötött kölcsönszerződés felmondásának jogellenességét kérte megállapítani, mivel álláspontja szerint annak egyes rendelkezései jöerkölcsbe ütköztek és tisztességtelennek minősültek. Az elsőfokú bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasította, arra hivatkozva, hogy a felek a kölcsönszerződésben alávetették magukat a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Választottbíróóság kizárólagos illetékességének. A felperes a Fővárosi Törvényszék végzése ellen fellebbezést terjesztett a Fővárosi Ítéltábla elé, melyben arra hivatkozott, hogy megítélése szerint a bíróságnak hivatalból kellett volna vizsgálnia a választottbíróági feltétel semmisségét, annak tisztességtelenségére és annak egyedi megtárgyalására figyelemmel, hivatkozva e körben a régi Ptk. fogyasztói szerződésekre, tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezéseire, továbbá a 93/13/EGK Irányelvre,¹¹ valamint a 18/1999. (III.5.) Korm. rendeletre.¹² Értelmezése szerint a felek között létrejött szerződésben rögzített választottbíróági kikötés a szokásostól eltérő rendelkezés, így csak akkor válhatott volna a szerződés részévé, ha az alperes erről öt előzetesen tájékoztatja,

⁸ Boóc i. m. 457–458.

⁹ DARÁZS Lénárd: A „bíróágválasztás” mint tisztességtelen szerződési kikötés. *Gazdaság és Jog*, XX. évf., 2012/12. 21.

¹⁰ OKÁNYI Zsolt: A választottbíróági szerződés alakisága. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentára III/III*. Budapest, HVG-Orac, 2018. 2877..

¹¹ A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről.

¹² 18/1999. (II.5.) Korm. rendelet a fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről.

illetve, ha ezt a feltételt a felek egyedileg megtárgyalták volna. Rámutatott továbbá, hogy a kikötött választottbíróóság szabályzatának rendelkezései alapján a feleket költségmentességben vagy illetékfeljegyzési jogban nem lehet részesíteni, így álláspontja szerint – a választottbírói díj mértékét is figyelembe véve –, a választottbíróisági kikötés magánszemély felperes igényérvényesítési lehetőségét hátrányosan befolyásolja, a peres eljárás kezdeményezésére vonatkozó jogát gátolja, ezért tisztességtelen feltételnek minősül.¹³ Az alperes ugyanakkor védekezésében előadta, hogy a kölcsönszerződés kifejezetten hivatkozik az ÁSZF választottbíróisági kikötést tartalmazó rendelkezésére, valamint utal a figyelemfelhívás tényére és magában foglalja az adós kifejezett nyilatkozatát, mely szerint a tájékoztatást megértette és kifejezetten elfogadta. Tekintettel arra, hogy a felperes e dokumentumot aláírta, a választottbíróisági kikötés a szerződés részévé vált.

A Fővárosi Ítéltábla helybenhagyta az elsőfokú bíróság végzését, amelyben a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasította, és végzésének indokolásában kifejtette:

„[a] választottbíróisági eljárás kikötése nem zárja ki és nem gátolja a fogyasztót abban, hogy jogát érvényesítse, igényérvényesítésének lehetősége ugyanis a rendes bíróság helyett a választottbíróóság előtt fennáll. [...] A fentiek alapján tehát a magyar jogrendszer a választottbíróisági eljárást kivételes, ám a rendes bíróság eljárást helyettesítő, azzal egyenértékű jogvita rendezési módozatnak ismeri el.”¹⁴

4. A választottbíróisági megállapodás alakisága és az eljárás jogi természete

A választottbíróisági megállapodás létrejöttéhez szorosan kapcsolódik a megállapodás alakiságának kérdése. A megállapodás alakisága tekintetében az egyes jogszabályok különböző feltételeket határoztak meg. A Polgári Törvénykezési Rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvény cikk az alábbiakat rögzítette: a szerződésnek, melyben a választott bíróság kikötötett, mindig írásban szerkesztve, s abban a per tárgyának, valamint minden jogviszonynak, melyre a választott bíróság hatásköre kiterjed, tüzetesen kijelölve kell lennie.¹⁵ Ezen megfogalmazáshoz képest a Plósz-féle Pp. meghatározás kiegészül azzal is, hogy a választottbíróisági szerződés kikötése csak azon ügyek tekintetében lehetséges, amelyekről a felek szabadon rendelkeznek.¹⁶ A korábbi, 1994. évi LXXI. törvény – igazodva a kor elvárásaihoz – tágabban értelmezte az írásbeliség kérdését, ekként – a törvény szövegében felsoroltakon kívül – írásban létrejöttek tekintette azt a megállapodást is, amely a felek üzenetét tartósan rögzítő eszközön való üzenetváltással rögzítette.¹⁷ Ehhez képest a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény még részletesebb szabályokat nyújt az elektronikus kommunikáció során való

¹³ A Fővárosi Ítéltábla 4. Pf. 20.259/2012/2. számú ítéletének indokolása.

¹⁴ A Fővárosi Ítéltábla 4. Pf. 20.259/2012/2. számú ítéletének indokolása.

¹⁵ 1868. évi LIV. törvény cikk 496. §.

¹⁶ 1911. évi törvény cikk a Polgári perrendtartásról 767. §.

¹⁷ A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXXI. törvény 5. § (3).

szerződéskötés tekintetében, mely alapján írásban megkötöttnek kell tekinteni azt a megállapodást is, amely elektronikus közlés útján jön létre, amennyiben az a másik fél számára hozzáférhető és alkalmas a későbbi hivatkozásra.¹⁸

Tekintettel arra, hogy jelen tanulmány célja a választottbíróági megállapodások összefoglaló elemzése, a megállapodások alakiságán túl érdemes kitérnünk néhány szóban a választottbíróági szerződés jogi természetére is. A választottbíróági megállapodás jogi természetének anyagi jogi, illetve eljárásjogi jellegét tekintve koronként eltérőek voltak az álláspontok. Az 1868. évi Polgári Törvénykezési rendtartás tisztán eljárásjogi szempontból szabályozta a választottbíróági eljárást, ugyanakkor a témában sokat hivatkozott 1911. évi Plósz-féle Pp. már az anyagi és eljárásjogi rendelkezési jog párhuzamos érvényesülését hangsúlyozza e kérdésben, kiemelve, hogy az eljárásjogi rendelkezés kiterjesztése kizárólag addig értelmezhető, amíg a felek az eljárás tárgyáról anyagi jogi értelemben is szabadon rendelkeznek.¹⁹ Amint Horváth Éva a *Nemzetközi választottbíráskodás* című könyvében kifejti: a jogirodalom álláspontja ebben a kérdésben a mai napig sem egységes, ugyanakkor a legszélesebb körben elfogadottnak a választottbíróági megállapodás kettős jogi természete tekinthető, amely alapján a választottbíróági megállapodás mind anyagi, mind eljárásjogi hatásokkal rendelkezik.²⁰ Horváth Éva művében szintén a választottbíróági megállapodás kettős jogi természete mellett foglal állást és kiemeli, hogy anyagi jogi hatását tekintve a választottbíróági megállapodás alapján feleknek „[...] mindent meg tenniük annak érdekében, hogy a választottbíróági eljárás gyorsan és sikeresen eljusson a végkifejletig: az ítélet meghozataláig (vagy egyezség megkötéséig) és minden olyan tevékenységtől tartózkodniuk kell, ami a választottbíróági szerződés sikerét veszélyezteti.”²¹ A megállapodás eljárásjogi hatása pedig a gyakorlat szempontjából azért rendkívüli jelentőségű, mert eljárásjogi akadályt teremt. Azaz abban az esetben, ha a másik szerződő fél az ügyet állami bíróság elé terjesztené, az eljárás alperese (azaz a választottbíróági szerződésben részes másik fél) pergátló kifogásával nem csak a keresetlevél visszautasítását, hanem a per megalapításának megakadályozását is eléri.²²

5. Nem kifejezett konszenzuson alapuló választottbíróági kikötések (*Consent to Arbitration with a Reduced Consensual Character*)²³

A választottbíróági megállapodás általában feltételez egy kereskedelmi szerződést a felek között, amely tekintetében megállapodnak, hogy a felmerülő jogvitájukat választottbíróági úton rendezik. Felmerülhetnek azonban olyan esetek is, amikor a

¹⁸ Vbtv. 8. § (3).

¹⁹ VARGA István: Az objektív arbitrabilitás magyar szabályozásának története és töréspontjai. In: MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ T. Mihály – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parerga. Ünnepi Tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013. 370.

²⁰ HORVÁTH Éva: *Nemzetközi választottbíráskodás*. Budapest, HVG-Orac, 2010. 57

²¹ Uo.

²² FABINYI Tihamér: *A választott bíráskodás*. A váci kir. országos fegyintézet könyvnyomdája. 1920. 41.

²³ Andrea Marco STEINGRUBER: *Consent in International Arbitration*. Oxford University Press, 2012. 131.

választottbírósági kikötés egyoldalú jognyilatkozattal jön létre, vagy a választottbírósági megállapodás a szerződés megkötésében nem részes félre tartalmaz kötelezést.

5.1. Választottbírósági kikötés egyoldalú jognyilatkozattal

Az egyoldalú jognyilatkozattal keletkeztetett választottbírósági kikötés előfordulása jóval ritkább, mint a választottbírósági megállapodásoké. Újlaki Géza meghatározása szerint a „[n]em szerződésen alapuló olyan magánjogi rendelkezés, amely választottbíróságot rendel, lehet: (1) végintézkedés, (2) jogi személy alapszabálya, (3) alapítvány.”²⁴

Újlaki művében részletesen kifejti, hogy ugyan az 1915. évi Polgári törvénykönyv javaslata (a továbbiakban: Ptj.) nem sorolja a végrendeletbe foglalható örökjogi rendelkezések közé a választottbíróság kikötést, ugyanakkor a meghagyás alakjában való ekkénti rendelkezésnek nincs akadálya.²⁵ Ugyanitt olvasható, hogy a német jogirodalom elfogadja a végintézkedésben rendelt választottbírósági kikötést, továbbá annak sincs akadálya, hogy választottbíróként a végrendeleti végrehajtó járjon el.²⁶

„[K]ülönösen az örökösödési, családi perek elkerülése céljából méltánylandó a végrendelezőnek az az akarata, hogy az örökösök közötti vitákat, előbb a családi viszonyokat ismerő alkalmas személyek békés úton próbálják rendezni és annak sikerülte esetén ezek, mint választottbírák gyorsabban és könnyebben dönthetik el még a bonyolult családi vitákat is, mintha azok az állami bíróságok eljárásának formaságai között és nyilvánosan tárgyalatnának.”²⁷

Némiképp eltérő a jogi személyek létesítő okiratába, valamint az alapítvány²⁸ alapító okiratába foglalt választottbírósági kikötés, amely a jogi személy és a tag, valamint a tagok egymás közötti viszonyában felmerülő, továbbá az alapítvány juttatásaira vonatkozó jogviták eldöntése érdekében kerülhetett megfogalmazásra.²⁹ Ezen szabályokra tekintettel a Plósz-féle Pp. 788. §-ában akként rendelkezett, hogy választottbírósági eljárásra vonatkozó szabályok azokra az eljárásokra is alkalmazandók, amelyeket végintézkedéssel vagy más törvényes módon rendeltek.³⁰

Modern jogunkban sem ismeretlen az egyoldalú jognyilatkozattal létesített választottbírósági kikötés, azonban ezek az egyoldalú jognyilatkozatok csak az egyik

²⁴ Újlaki Géza: *A választottbíráskodás kézikönyve*. Budapest, Dick Manó Kiadása (Váci. Kir. Orsz. Fegyintézet Könyvnyomdája), 1927. 3.

²⁵ Uo. 3.

²⁶ Uo.

²⁷ ÚJLAKI i. m. 4.

²⁸ A Polgári Törvénykönyv megalkotására irányuló törekvések Újlaki Géza választottbíráskodásról szóló kézikönyvének megírásakor még nem teljesedtek ki. Az 1928. évi Magánjogi Törvény Javaslata csak a kiadást követő évben született meg, így a szerző az 1915. évben az országgyűlés elé terjesztett negyedik tervezetre (az ún. bizottsági szövegre) hivatkozik Ptj. rövidítés alatt. Ezen szabályok szerint a jogi személyek alatt az egyesületeket és a kereskedelmi társaságokat érti, míg az alapítványt jogi személyek csoportjától elkülönülten említi.

²⁹ ÚJLAKI i. m. 5.

³⁰ ÚJLAKI i. m. 3.

fél számára biztosítják a választottbíróági eljárás választásának lehetőségét. Ezek a klauzulák választási lehetőséget biztosítanak – általában az állami bíróságok vagy a választottbíróság eljárása tekintetében – az egyik szerződő fél számára, amely választást a másik fél köteles elfogadni.³¹ Míg a választottbíróági szerződések megkötésére általában az egyenlő tárgyalási pozícióban lévő felek között kerül sor, akiknek a jogviszonyában nem látható előre, hogy melyik fél fog várhatóan a felperesi pozícióba kerülni, addig az egyoldalú jognyilatkozattal való választottbíróági kikötésre akkor kerül sor, ha az imént említett feltételeknek legalább egyike hiányzik. Gyakran használtak ezek a klauzulák például a bankjog területén.³²

5.2. „Nem szerződő” felek (*Non-signatory parties*) a választottbíróági eljárásban

Míg a legtöbb polgári eljárásjogi jogszabály lehetőséget biztosít az érdekelteknek a keresethez való csatlakozásra, valamint a perbe való beavatkozásra jogi érdekük érvényesítése érdekében, a választottbíróági eljárásban erre csak abban az esetben van lehetőség, ha a „kívülálló” csatlakozásához valamennyi peres fél hozzájárul. Ennek magyarázata a felek rendelkezési jogára vezethető vissza: a választottbíróági megállapodásban a felek arra vállnak kötelezettséget, hogy (az adott szerződésből eredő) egymással szemben fennálló vagy a jövőben felmerülő jogvitájukat választottbíróági úton rendezik. Erre tekintettel, az a személy, aki nem szerződő fél a választottbíróági megállapodásban, vagy a választottbíróági kikötést tartalmazó szerződésben, nem lehet peres fél a választottbíróági eljárásban.

A felek között létrejött megállapodás előfeltétele a választottbíróági eljárásnak, azonban néhány esetben a választottbíróági megállapodás kiterjedhet azokra a felekre is, akik nem voltak aláírói az eljárás alapjául szolgáló konkrét választottbíróági szerződésnek.

Amint Rubino-Sammartano írja:³³ a választottbíróági eljárás jogi természete arra enged következtetni, hogy a választottbíróági szerződésben nem részes felek nem lehetnek részesei a választottbíróági eljárásnak sem, ugyanakkor az összetett (szerződéses) jogviszonyok elengedhetetlenné teszik ennek a kérdésnek a mélyebb vizsgálatát. Az egyesült államokbeli *US Second Circuit* a *Thomson CSF S.A. v. American Arbitration Association*³⁴ ügyben hozott ítéletében öt esetet határozott meg, amelyek fennállása esetén a szerződésben nem részes félre (*non-signatory party*) is kötelező lehet a választottbíróági megállapodás.³⁵

A hivatkozott ügyben a Thomson CSF S.A. (Thomson) társaságot az elsőfokon eljáró bíróság arra kötelezte, hogy a Rediffusion Simulation Limited (Rediffusion) és az

³¹ STEINGRUBER i. m. 132.

³² Uo.

³³ Mauro RUBINO-SAMMARTANO: *International Arbitration. Law and Practice*. Huntington–New York, Juris, 2014.

³⁴ Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association 17 J. Int. Arb. 19. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.

³⁵ Uo.

Evans & Sutherland Computer Corporation (E&S) között megkötött választottbíróági megállapodás alapján, az E&S-szel szemben fennálló jogvitáját választottbíróági úton rendezze. A bíróság döntésének alapját az képezte, hogy a Rediffusion és az E&S egymással választottbíróági megállapodást is tartalmazó szerződést kötött, mely alapján a Rediffusion kizárólag az E&S-től vásárolt repülésszimulátorokhoz használható képképző berendezéseket. A fenti szerződés megkötését követően a Hughes Aircraft Company megvásárolta a Rediffusion-t, majd tovább értékesítette a Thomson részére, amely a Rediffusion cégnevet Thomson Training and Simulation Limited elnevezésre módosította. A Rediffusion megvásárlását megelőzően, amikor a Thomson CSF S.A. a vételi szándékát nyilvánosságra hozta, az E&S tájékoztatta a Thomsont a Rediffusion és az E&S között korábban létrejött megállapodásban foglalt kötelezettségekről, amelyekről a Thomson bővebb tájékoztatást kért, azonban a kötelezettségeket magára nézve nem fogadta el kötelezőnek. Az E&S szerződésszegésre hivatkozva keresetet terjesztett a választottbíróság elé a Rediffusion és a Thomson – mint anyavállalat – ellen. A Thomson CSF S.A. a New York-i kerületi bírósághoz fordult, és annak megállapítását kérte, hogy a Rediffusion és az E&S között létrejött megállapodás nem kötelező rá nézve. A kerületi bíróság döntésében a felperesi Thomson CSF S.A. társaságot a választottbíróági eljárás lefolytatására kötelezte, amely ellen a felperes fellebbezést terjesztett a Second Circuit elé.

A Second Circuit által meghozott ítélet kimondta: az FAA³⁶ alapján egy nem aláíró félre is kötelező érvényű lehet egy választottbíróági megállapodás, ha a szerződések és a megbízási jogviszony³⁷ általános elveiből így következik. Az ítélet e tekintetben öt esetet különböztet meg: 1.) hivatkozás útján beépített választottbíróági megállapodás (*Incorporation by reference*); 2.) vélelem (*Assumption*); 3.) megbízott általi szerződéskötés (*Agency*); 4.) azonos vállalatcsoportba tartozás (*Veil piercing*); és 5.) az estoppel elve (*Estoppel*), melyeket a tanulmány következő lapjain a fenti sorrendben ismertettünk.

5.2.1. Hivatkozás útján beépített választottbíróági megállapodás (*Arbitration Clause Incorporated by Reference*)

A hivatkozás útján beépített választottbíróági kikötés azt jelenti, hogy a választottbíróági megállapodás egy korábban megkötött szerződés részét képezi, amelyre az újabb szerződés visszautal.³⁸

A Thomson CSF S.A. ítélet megfogalmazása alapján:

³⁶ Federal Arbitration Act.

³⁷ „[i]n cases arising under the FAA, the Second Circuit has consistently held that a non-signatory party may be bound to an arbitration agreement, if so declared by the ordinary principles of contract and agency” – Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.

³⁸ STEINGRUBER i. m. 134.

„[a] non signatory may compel arbitration against a party to an arbitration when that party has entered into a separate contractual relationship with the non signatory which incorporates the existing arbitration clause.”³⁹

Az ítélet szövegéhez hasonlóan, az UNCITRAL Modelltörvény is akként rendelkezik, hogy a szerződésben a választottbíróági kikötést tartalmazó bármely dokumentumra való hivatkozás írásbeli választottbíróági megállapodásnak tekintendő, ha az a hivatkozás által a szerződés részévé válik.⁴⁰

Bantekas kapcsolódó példája hasonló a jelen tanulmányban már említett meglepetésklauzulákhoz: A és B (*egy bank*) kölcsönszerződést kötnek, amely megállapodás nem tartalmaz választottbíróági kikötést, azonban visszautal a bank általános szerződési feltételeire, amelyben szerepel választottbíróági kikötés. Tekintettel arra, hogy A-nak kölcsönszerződésben foglalt kötelezettsége volt az ÁSZF elolvasása, a konkrét ügyben az Irish High Court (*Kastrup Trae-Aluwinduet A/S (Denmark) v Aluwood Concepts Ltd (Ireland)*)⁴¹ megállapította, hogy a választottbíróági eljárás kikötése érvényesen történt, és irrelevánsnak tekintette a felperes azon érvelését, miszerint nem kapott saját példányt az ÁSZF-ből.⁴²

A New Yorki Egyezmény II. Cikkének (2) bekezdését véve kiindulási alapként, írásbeli megállapodásnak (azaz a New Yorki Egyezmény II. Cikk (1) bekezdése alapján választottbíróági megállapodásnak) kell tekinteni a szerződésbe foglalt választottbíróági kikötést, továbbá a felek által aláírt, illetőleg levél- vagy táviratváltásba foglalt választottbíróági megállapodást is.⁴³

Steingruber a fent idézett meghatározás elemzése mentén két esetet különböztetett meg:

- 1.) A felek között levél- vagy táviratváltás útján „kicsérélt” megállapodás ugyan nem tartalmazott választottbíróági megállapodást, azonban kifejezett utalást tartalmazott egy másik megállapodásra, amelyben szerepelt választottbíróági kikötés (ún. *relatio perfecta*).
- 2.) A felek között „kicsérélt” megállapodás szintén nem tartalmazott választottbíróági kikötést, azonban utal egy dokumentumra, amely tartalmaz ilyen klauzulát, azonban ez az utalás nem kifejezett (ún. *relatio imperfecta*).⁴⁴

³⁹ Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.

⁴⁰ UNCITRAL Modelltörvény 7. cikk (6) The reference in a contract to any document containing an arbitration clause constitutes an arbitration agreement in writing, provided that the reference is such as to make that clause part of the contract.

⁴¹ *Kastrup Trae-Aluwinduet A/S (Denmark) v Aluwood Concepts Ltd. (Ireland)* Case No. 129. MCA High Court Judgement (13 november 2009). Idézi: Ilias BANTEKAS: *An Introduction to International Arbitration*. Cambridge University Press, 2015. 76.

⁴² BANTEKAS i. m. 76.

⁴³ 1962. évi 25. törvényerejű rendelet a külföldi választottbíróági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről II. Cikk (2) bekezdés.

⁴⁴ STEINGRUBER i. m. 134.

Az első eset tekintetében az esetjog egységesnek mondható: a kifejezett utalással egy másik szerződésből „beemelt” választottbírószági megállapodás elfogadottnak tekinthető, ugyanakkor a második példa vonatkozásában már nem egységes az álláspont. Ez utóbbinál a választottbírószági megállapodás fennállásának megállapításához a felek tudattartamát kell vizsgálni, azaz azt, hogy mennyire voltak tudatában a választottbírószági megállapodás ekkénti „beemelésének”. E körben számba kell venni a felek státuszát (félkénti minőségét), a hivatkozás specifikusságát, valamint az ágazati szokásokat, amelyek a felekre vonatkoznak.⁴⁵ A Tradax v Amoco⁴⁶ ügyben hozott döntésében a Svájci Szövetségi Bíróság a fentiek szerinti elemzést végezve kimondta: különböző döntések születhetnek attól függően, hogy a választottbírószági megállapodás fennállására tett utalás egy az üzleti életben tapasztalattal rendelkezőtől vagy egy tapasztalatlan (vagy csekély tapasztalattal rendelkező) személytől származik, aki nem mérhette fel kellően annak jelentőségét.⁴⁷

5.2.2. Önkéntes alávetés (*Assumption theory*)

Az *assumption theory* a tanulmány első részében említett *submitio tacita*-hoz hasonló, amely a magyar Vbtv. 8. § (4) bekezdésében is helyet kapott. A magyar jogszabály szövege alapján a választottbírószági szerződést írásban megkötöttnek kell tekinteni akkor is, ha a választottbírószág elé utalásra irányuló nyilatkozatában vagy kereseti kérelme előadásában a fél a választottbírószági szerződés fennállását állítja és a másik fél nem vitatja azt. Ugyanakkor a választottbírószági alávetés nem lehet teljesen hallgatólagos. Több egyesült államokbeli ítéletben⁴⁸ is olvasható: a bíróság megköveteli, hogy az ekként perbeli félle váló nem aláíró fél magatartásával kifejezze szándékát az iránt, hogy a választottbírószági eljárásban való részvételéhez hozzájárul.⁴⁹

A hivatkozott Thomson CSF S.A. ügyben hozott ítélet megfogalmazása alapján aláírás hiányában is kötelezhető a fél a választottbírószági útra, ha az utóbb gyakorolt magatartásával vállalja a választottbírószági kikötésben foglaltakat. „In the absence of a signature, a party may be bound by an arbitration clause if its subsequent conduct indicates that it is assuming the obligation to arbitrate.”⁵⁰

A *Second Circuit Court of Appeals* a konkrét ügyben hozott ítélete alapján ugyanakkor a Thomson CSF S.A. esetében ezen elmélet mentén nem állapítható meg a választottbírószág hatásköre, tekintettel arra, hogy a Thomson CSF S.A. nem nyilatkozott akként, hogy a választottbírószági megállapodást magára nézve kötelezőnek ismeri el.

⁴⁵ STEINGRUBER i. m. 135.

⁴⁶ Tradax Export SA v Amoco Iran Oil Company, 7 February 1984. 11 YBCA 532 (1986) idézte STEINGRUBER i. m. 135.

⁴⁷ STEINGRUBER i. m. 135.

⁴⁸ Caribbean SS. Co., SA vs. Sonmez Denizcilik Ve Ticaret AS, 598 F.2d 1264 (2d Cir., 1979) Idézte: Clint A. CORRIE: *Challenges in International Arbitration for Non-Signatories*. <https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/1189004714.pdf>

⁴⁹ CORRIE i. m. 51.

⁵⁰ Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.

5.2.3. Megbízott általi szerződéskötés (Agency theory)

A választottbíróági megállapodás megbízott (ügynök) általi megkötése feltételez egy előzetesen megkötött szerződést a megbízó és a megbízott között, amely alapján a megbízott választottbíróági megállapodást köt a megbízó nevében. A nem aláíró (*non-signatories*) felek közötti létrejött választottbíróági megállapodások érvényessége tekintetében a megbízott által megkötött a legkevésbé vitatott. Ezt számos bírósági döntés is alátámasztja, melyekben kimondták: meghatározott körülmények fennállása esetén a megbízott által megkötött választottbíróági megállapodás (így a választottbíróági klauzulát tartalmazó szerződés is) köti a megbízót.⁵¹

A Thomson CSF S.A. ügyben hozott ítélet megfogalmazása alapján: „Traditional principles of agency law may bind a non-signatory to an arbitration agreement.”⁵²

Ugyanakkor a Born által hivatkozott egyik ítéletében⁵³ a Svájci Szövetségi Bíróság elutasította az „agency theory” alkalmazását, amely négy közel-keleti országra nézve jelentett volna kötelezést, tekintve, hogy az általuk létrehozott nemzetközi szervezet által kötött szerződés választottbíróági kikötést tartalmazott. A svájci bíróság ítéletét arra alapozta, hogy nem került kellően bizonyításra az, hogy a felperes állam felhatalmazta a nemzetközi szervezetet arra, hogy az az országra kötelező választottbíróági megállapodást kössön. A bíróság kimondta: a választottbíróági klauzula nem alkalmazható azzal a féllel szemben, aki nem írta alá megállapodást, kivéve, ha azt a fél által felhatalmazott harmadik személy kötötte, a fél által adott kifejezett felhatalmazás alapján.⁵⁴

5.2.4. Az azonos vállalatcsoporthoz tartozó társaságok (Veil piercing)

A felek rendelkezési joga különleges megvilágításba kerül az azonos vállalatcsoportba tartozó társaságok esetében. Ezen elv mentén a felperes választottbíróági eljárásra szoríthatja az anyavállalatot abban az esetben is, ha annak csak a leányvállalatával kötött választottbíróági megállapodást.

A már hivatkozott Thomson CSF S.A. ügyben hozott ítélet szövege szerint: néhány esetben az anya- és leányvállalatok között a kapcsolat olyan szoros, hogy az áttöri a felelősségviselés korlátját.: „In some instances, the corporate relationship between a parent and its subsidiary are sufficiently close as to justify piercing the corporate veil and holding one corporation legally accountable for the actions of the other.”⁵⁵

Az angol „*Veil piercing*” megfogalmazás nagyon kifejező: e szerint az anya- és leányvállalat közötti szoros kapcsolat „átszúrja a vállalati fátylat” (*piercing the corporate*

⁵¹ Gary B. BORN: *International Commercial Arbitration*. Volume I. Wolters Kluwer Law & Business, 2009. 1144.

⁵² Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.

⁵³ Swiss Federal Tribunal 19 July 1988 XVI. Y, B. Comm. Arb.

⁵⁴ BORN i. m. 1145.; vö. Bernard HANOTIAU: *Complex Arbitrations: Multiparty, Multicontract, Multi-iusse and Class Actions*. Kluwer Law International, 2005. 39–42.

⁵⁵ Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.

veil) és az adott társaság felelősséggel tartozhat a másik társaság által végzett tevékenységéért is. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodással összefüggésben ez a fogalom abban az esetben használható, ha az eljárásba egy olyan személy bevonása is indokolttá válik, aki (amely) a választottbírói megállapodást nem írta alá, azonban a részes féllel való kapcsolata, vagy a rá gyakorolt befolyása olyan jelentős, hogy a jogvita elbírálásához elengedhetetlen az eljárásba való bevonása.

Az American Arbitration Association által kiadott *Handbook on Commercial Arbitration* vonatkozó része hasonlóan fogalmaz: főszabály szerint az anyavállalat és annak leányvállalatai különböző jogalanyok, ezért a leányvállalat által kötött választottbírói megállapodás rendszerint nem köti az anyavállalatot. Abban az esetben azonban, ha az *anyavállalat befolyása olyan erős*, hogy tényleges „uralma” alatt tartja a leányvállalatot, ez a befolyás „átszúrja a felelősségviselés fátylát” (*the corporate veil of the parent is pierced*) és az anyavállalat a választottbírói eljárás lefolytatásának türére szorítható annak ellenére, hogy a választottbírói megállapodás megkötésekor nem volt aláíró fél.⁵⁶

A fentihez hasonló döntést hozott az ICC Választottbírói bírósága is, amelyben kimondta: két társaság azonos vállalatcsoporthoz tartozása vagy egy közös részvényes meghatározó befolyása önmagában nem képez elegendő indokot ahhoz, hogy a társaságok felelősségviselése közötti határok ilyen formán eltűnjenek. Azonban, ha egy társaság vagy természetes személy *az adott szerződéses viszonyok kulcsa* (*appears to have been the pivot of the contractual relations in a particular transaction*), akkor helyénvaló körültekintően megvizsgálni a felek egymástól való függetlenségét.⁵⁷

Born álláspontja szerint a legtöbb egyesült államokbeli bíróság gyakorlata alapján ennek megállapításához az alábbiak szükségesek: (i) uralkodás és ellenőrzés a leányvállalatok felett – azon vállalati formák figyelmen kívül hagyása mellett, amelyek nem rendelkeznek elkülönült jogi személyiséggel –, valamint (ii) ezen ellenőrzéssel való csalárd vagy összejátszást eredményező visszaélés, vagy ezzel egyenértékű, a másik fél sérelmére elkövetett kötelezettségszegés. Kiemelte: az az eset, amikor egy társaság teljes mértékben befolyásolja egy másik társaság napi működését, bizonyos körülmények között önmagában is elegendő lehet ahhoz, hogy a választottbírói megállapodás a szerződésben nem részes félre is kiterjedjen.⁵⁸

Ennek alátámasztására megemlítendő az e körben közismertté vált a Dow Chemical ügy,⁵⁹ amelynek alapjául szolgáló tényállásban a Dow Chemical leányvállalatai szerződéseket kötöttek az Isoverrel, amely szerződésekből eredően a Dow Chemical választottbírói eljárást indított az Isoverrel szemben. Az Isover védekezésében arra hivatkozott, hogy a Dow Chemical anyavállalat nem volt részes fél a megkötött szerződésben, így nem rendelkezik perbeli legitimációval. A bíróság azonban úgy

⁵⁶ AMERICAN ARBITRATION ASSOCIATION: *Handbook on Commercial Arbitration*. Juris, 2010. 38.

⁵⁷ ICC matter No. 5721. 2. 1024. Idézte és angolra fordította: OTTO SANDROCK: *Arbitration Agreements and Groups of Companies*. 1993. 2.; ld. <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2998&context=tll>

⁵⁸ BORN i. m. 1159.;

⁵⁹ Vö. *Société Isover – Saint Gobain v Société Chemical France*, Paris Appeals Court Judgement (22 October 1983.) [1984] Rev. Arb. 98.

határozott, hogy a választottbíróági eljárás lefolytatható, figyelemmel arra, hogy a Dow Chemical anyavállalat abszolút ellenőrzést gyakorol a leányvállalatok felett, a leányvállalatok szerződészkötése, teljesítése és felmondása körében is.⁶⁰

5.2.5. Estoppel

A Thomson CSF S.A. ügyben hozott ítéletében a US Second Circuit az estoppel elvét is azok közé sorolta, amelyek esetén a választottbíróági megállapodás alá nem író felekre is kötelezést tartalmazhat.⁶¹ Az estoppel elve e körben azt jelenti, hogy a fél nem nyilatkozhat ellentétesen a korábbi nyilatkozatával abból a célból, hogy mentesüljön a választottbíróági megállapodásban foglaltak alól. Ebben a kontextusban az estoppel elve annak megakadályozására is felhívható, hogy a szerződést alá nem író fél a választottbíróági kikötés végrehajtását elkerülje, miközben ugyanazon szerződés más rendelkezéseinek végrehajtását kéri.⁶²

5.2.6. A választottbíróági megállapodást tartalmazó szerződés engedményezése (Assignment)

A *Thomson CSF S.A. v. American Arbitration Association* ítéletben nem kerültek hangsúlyozásra, ugyanakkor gyakori előfordulásuk miatt nem hagyhatók figyelmen kívül a választottbíróági megállapodást tartalmazó szerződések engedményezésének, valamint a választottbíróági szerződésben részes felek esetleges jogutódlásának esete sem.

Az eredeti választottbíróági megállapodást tartalmazó szerződés átruházása tekintetében gyakran felmerül a kérdés, vajon az engedményt is köti-e a főszerződésbe foglalt választottbíróági megállapodás. STEINGRUBER Consent In International Arbitration című művében a választottbíróági megállapodást tartalmazó szerződés engedményezése körében a választottbíróági megállapodás konszenzuális jellegét emeli ki, egyben utal arra is, hogy napjainkban már általánosan elfogadott ezen szerződések engedményezése is, ugyanakkor a választottbíróági kikötések automatikus átszállása tekintetében eltérőek az álláspontok.⁶³ Kifejti, hogy – a francia bíróságok gyakorlata által is alátámasztva⁶⁴ – a felek rendelkezési joga nem képezi akadályát a választottbíróági kikötés átszállásának, tekintve, hogy az „funkcionális tartozéka” (*functional accessory*) a főszerződésnek. Az, hogy az engedményes az engedményezési szerződés megkötésével az engedményező helyébe lép, elegendő ahhoz, hogy az

⁶⁰ Hazel BRASINGTON – Andrey PANOV: *Non-signatories to arbitration agreements. 'Group of Companies' beware.* <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/eb82eee0/non-signatories-to-arbitration-agreements>; és BANTEKAS i. m. 95.

⁶¹ This court has also bound non signatories to arbitration agreements under estoppel theory. (*Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association*. Idézte: RUBINO-SAMMARTANO i. m. 238.)

⁶² BORN i. m. 1195.

⁶³ STEINGRUBER i. m. 147.

⁶⁴ Rev. Arb. 1988. 570.

engedményezett szerződésbe foglalt választottbíróági kikötés is az engedményesre szálljon át.⁶⁵

Számos ország joga alapján elfogadható a választottbíróági megállapodás fentiek szerinti átszállása, ugyanakkor a francia jog alapján az engedményes kifejezett hozzájárulása szükséges hozzá. A Svéd Legfelső Bíróság ítéletében a középutat választotta: a választottbíróági kikötés engedményezhető, ha az eredeti szerződésben a felek nem zárták ezt ki.⁶⁶

5.2.7. Jogutódlás (*Succession*)

A választottbíróági megállapodások körében felmerülő jogutódlásra leggyakrabban társasági jogi értelemben gondolunk.⁶⁷ Born szerint leggyakoribb esete ennek az, amikor a beolvadó (vagy az összeolvadó) társaság egy olyan társasággal egyesül, amely egy korábban megkötött szerződése révén választottbíróági megállapodás hatálya alá tartozott.⁶⁸

Az ICC Választottbíróasága előtti ügyben egy olasz jog alapján bejegyzett korlátozott felelősségű társaság részvénytársasággá alakult, azonban a választottbíróaság előtti eljárást ez a jogutódlás nem befolyásolta: az érintett társasággal – mint a per alperesével szemben – az eljárást lefolytatták.⁶⁹ Hasonló ügyben az osztrák Oberster Gerichtshof szintén kimondta: a választottbíróági megállapodás kötelező érvényű a szerződő fél jogutódjára, e körben nem szükséges külön elfogadó nyilatkozatot tenni.⁷⁰

A választottbíróasági megállapodás engedményezésének és jogutódlásának e körben való általános elfogadottságát támasztja alá a Vbtv. 56. §-a is, amely kimondja: a felek eltérő megállapodása hiányában szerződésbeli jogutódlás és engedményezés esetén a jogutód által kötött választottbíróasági szerződés hatálya kiterjed a jogutódra is.

6. Összegzés

A tanulmány fő célját a választottbíróasági megállapodások hatályának vizsgálata képezte, különös tekintettel a megállapodásokban nem részes felek helyzetére. A dolgozat központi helyére a választottbíróaságnak a felek rendelkezési jogából eredő felhatalmazását helyeztük, amely a felek az által megkötött megállapodásból következik.

⁶⁵ STEINGRUBER i. m. 148.

⁶⁶ REDFERN – HUNTER: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. London, Sweet and Maxwell, 2004. 3–34.

⁶⁷ A magyar jog szabályai szerint a jogi személy más jogi személyekkel összeolvadás vagy beolvadás útján egyesülhet. Összeolvadásnál az összeolvadó jogi személyek megszűnnek, és új jogi személy jön létre általános jogutódlás mellett. Beolvadásnál a beolvadó jogi személy szűnik meg, általános jogutódja az egyesülésben részt vevő másik jogi személy. [Ptk. 3:44. § (1) bek.]

⁶⁸ BORN i. m. 1185.

⁶⁹ ICC 2626/1977 (1977) 2 Y.C.A. 153.

⁷⁰ OGH, 26 April 2001, 8 Ob 179/00g. Idézte: Franz T. SCHWARZ – Christian W. KONRAD: *The Vienna Rules. Commentary on International Arbitration in Austria*. Wolters Kluwer, 2009. 342.

A dolgozat hét különböző esetkört mutat be, amelyek alapjául nem kifejezett konszenzuson alapú választottbírói megállapodások szolgálnak, azonban a bíróságok ezeket mégis érvényesként fogadták el. A hivatkozott esetek igen különbözőek, az ítéleteket hozó bíróságok törekvése azonban ugyanaz: a választottbírói eljárás elveinek alkalmazása mentén a megállapodások hatálya alá tartozók kötelemből való szabadulásának megakadályozása, és a valóban nem részes feleknek az adott választottbírói eljárásból való kizárása.

